

Curtius munkájának utolsó kiadásában is több olyan magyarázatot találunk, melynek helyessége többé meg nem védhető. Szerző rövid bevezetés után táblázatos kimutatásban adja az indogermán ősnyelv hangjait és ezeknek az egyes indogermán (ó-indiai, zend, görög, latin, kelta, német, lett és szláv) nyelvekben való kifejlődéseit. Azután következik a szótár, melyet egy német-görög tárgymutató fejez be. A szótár szerkesztésében dogmatikus eljárást követ, a mennyiben csak azokat az etymológiákat adja, melyek nézete szerint a leghelyesebbek, és nem terjeszkedik ki a szakirodalom felsorolására. Mivel Prellwitz munkájának első sorban az a feladata, hogy a nyelvtudomány eredményeit megismertesse a klasszikus nyelvek philologusaival, kik nem lehetnek mindnyájan abban a helyzetben, hogy a mai nagyterjedelmű nyelvészeti irodalmat egészen ismerjék: jobb lett volna a szerző által leghelyesebbnek tartott etymologiai magyarázatok mellé fölvenni a kevésbé helyeseket is, és ismertetni a szakirodalmat, úgy a mint Curtius teszi. Mindazonáltal el kell ismernünk, hogy Prellwitz munkája Curtius munkája mellett is hézagot pótol.

(—e—)

Különfélék.

Apáti Ferencz feddő éneke. Elmúlt száz esztendeje, hogy a magyar irodalom Révai kiadása óta *Apáti Ferencz feddő énekét* ismeri. E száz év elegendő volt arra, hogy e nevezetes „Cantilena“ minden nagyobb irodalomtörténeti kézikönyvbe bejusson; de korántsem volt elég arra, hogy minden egyes kifejezésének helyes magyarázatját adhassuk.

Különösen a következő helyelyel nincsenek tisztában tudósaink:

Serényen futamnak tánczban az leányok,
Nyilván ott meglátjuk az ő jámborságit;
Szertelen ha leend az ő jámborságok,
Ott elhull pártájok.
Lepkék házatoktól messze ne lépjeteK,
Időnek javában tikakot ültösetetek:
Szemérem kapálni bölcsőt rengesétek,
Avval élélhettek.

Mindeddig a legkülönösebb értelmezés járta az utolsó két sort illetőleg. Úgy nézték tudósaink, mintha itt a zab-aratni, szőlő-kapálni féle népies kitéttel volna dolguk s széltiben olvashattunk ilyen talpra esett magyarázatot: *Szemérem kapálni* bölcsőt rengesetek: avval élélhettek.

Pedig napnál világosabb, hogy itt a „szemérem“ szó, mint régi irodalmunkban annyi helyen, „szégyen“ értelemben áll. Azaz: szégyen (nőknek) kapálni (menni, tehát:) bölcsőt rengessenek: avval élélhetnek.

Az utolsó strófa interpunctiója tehát következőkép alakul:

Lepkék! házatoktól messze ne lépjetek:
 Időnek javában tikakot ültösetek!
 Szemérem kapálni, bölcsőt rengesetek:
 Avval élhettek.

.... Igy magyarázta Apáti e szokatlannak tetsző helyét *Imre Sándor* ezelőtt tiz évvel a kolozsvári tudomány-egyetemen.

Kanyaró Ferencz.

Bethlen Gábor diadal-éneke. A *Régi Magyar Vitézi Énekek* I. kötetében (110—117. l.) egy figyelemre méltó éneket találunk „Bethlen Gábor diadal-éneke“ czímmel, melynek szereztetését Thaly 1618—1629. közé teszi. A hozzá adott jegyzetekben következő felvilágosítással szolgál közölt énekéről.

„Ez emelkedett szellemmel s valódi lelki buzgósággal írt ének, mely eredetileg Kazay Jánosnak XVII-ik századi írott könyvében Komárommegyében Kömlődön t. Sárközy József úr birtokában létezik — egyebek közt arról is tanuságot tesz, hogy fejedelmi szerzője énekek írásával gyakran foglalkozhatott, mivel versidomai az akkori időkhöz képest meglehetősen szabatosak, s kora költőinek műveivel — kivéve tán az egy Balassa Bálintéit — versműtani tekintetben is kiállják a versenyt“ (Vit. Ének. I. 117.)

Ugyancsak Thalytól azt is megtudjuk, hogy ez éneknek a Kazay példányában eredeti czíme ez volt: Bethlehem Gábornak hálaadó éneke melyet írt az ő ellenségén vőtt győzödelme után.“

Vélekedésünk szerint Kazay János ez értesítése nyilván való tévedésen alapszik, mert e diadalének nem a Bethlen Gábor diadaléneke, hanem a — Márton Őrsébeté.

Meggyőzőn bizonyítják ezt a versfők betűi, melyek a XVII. sz. szokása szerint következőkép vallanak az ének igaz szerzőjére: *Amrton Őrsébeté*, azaz *Márton Őrsébeté*.

A név két első betűjének fölcserelése nem szól állításunk ellen. Gyakori ez a XVII. sz.-ból ránk maradt költeményekben. Legújabbán Erdélyi Pál közöl az „*Egyetemes Philologiai Közöny*“ -ben egy szép éneket, melynek versfőiben a szerző neve szintén ily formán van kitéve: *Lsakaije* azaz *Laskaijé*. (184—185. l.)

A „Bethlen Gábor diadaléneké“ -ben különben egy szó sincs semminémű ellenségén vett diadalról. Az ének szerzője hálát ad istennek irgalmasságáért, melylyel hozzá „mind ez ideig igen buzgó s meleg volt“:

Gyermekségemnek noha bűnei,
 Ifjúságomnak éktelenségei
 Ezt nem érdemlették meg 3. vsz.

A 11-ik versszak így hangzik:

Boldogok éppen
A kik igédben
Valóban gyönyörködnek;
Nékem is adjad,
Hogy csak te róllad
Éneklésem légyenek!

Szent törvényedre,
Rendelésedre,
Hagyományidra,
Nagy csudáidra
Én szemeim nézzenek!

Ismeretes dolog, hogy már Mélius mennyire kikel a hagyományok ellen. Az itt tisztelve emlegetett „nagy csudáknak“ sem volt valami nagy tisztelője. Már most akár igaz kálvinista volt Bethlen, akár „atheus“, mint ellenségei hirdették, a fennebbi soroknak sehogy sem lehetett szerzője.

Hanem igen is szerzője volt Márton Erzsébet, a ki — mint a nők rendesen — a dogmákat és kánonokat nem vette valami szigorúan. Hogy katolikus lett volna, a hagyományok és csudák tisztelése mellett is, azért nem merjük állítani, mert kath. nő léteére énekében a Szűz Máriáról bizonyára nem feledkezett volna meg.

Kanyaró Ferencz.

Egyetemek reductiója Olaszországban. Olaszország harmincz millió lakosának huszonegy egyeteme van, holott Németország ötven millió lakosának van szintén huszonegy egyeteme. Hogy az olaszok túlságosan bővében vannak az universitasoknak, kitetszik abból is, hogy Urbino egyetemén csak 63 tanuló van 23 tanárral szemben, Camerinóban csak 93, Ferrarában csak 68, s Perugiában csak 181 a tanulók száma. Ily körülmények közt körülbelől minden 2—4 tanulóra esik egy tanár, ami egy kissé költséges berendezés. A tanulók nagyobb számmal Nápoly, Turin, Róma, Padua és Bologna egyetemeire mennek. A közoktatási miniszter Signor Martini indíttatva érezte magát, hogy a tengődő egyetemek kimúlását elégségtse, s egy törvényjavaslatot terjesztett az olasz parlament elé, hogy az államfelügyelete alatt álló tizenhét egyetem közül hatot szüntessenek meg, t. i. Modena, Messina, Parma, Siena, Macerata és Sassari egyetemét. A többi tizenegy egyetemen (Nápoly, Turin, Róma, Padua, Bologna, Palermo, Pavia, Genua, Pisa, Catania és Cagliari) összesen 15,823-ra megy a tanulók száma, holott az eltörölendő hat egyetemnek mindössze csak 1,515 hallgatója van. (Megjegyzendő, hogy a német 21 egyetem népessége 27,555, tehát majdnem 12 ezerrel több, mint az olaszországiaké). Még kevesebb tanulója van a négy magán egyetemnek, t. i. 438. Azt reméli a kormány, hogyha a fentnevezet hat egyetemet az élők sorából kitörlik, a genuai, pisai, cataniai és cagliari egyetemek jelenleg csekély népessége emelkedni fog. *(ft.)*

A főiskolák demokratikus ligája (La ligue démocratique des Écoles) czímmel Párisban az akadémiai tanulók mult ápril hóban egyesületet alakítottak, melynek alapszabályaiból a következőket emeljük ki:

1. cikk. Az iskolák democrat ligájának tárgya a köztársaság védelme és eléláladása. Székhelye Páris.

2. cikk. Szándéka védelmezni és kiterjeszteni 1. a tudományos semlegesség (neutralité) elvét; 2. a laikusság és ingyenesség elvét a közoktatás minden ágazatában és minden fokán.

3. cikk. Célja általában tanulmányozni a socialis kérdéseket 1. az adók reformját; 2. a nagy közszolgálati munkák (hitel, bányászat, közlekedés) szervezését; 3. a családjogi és birtokjogi törvények reformját.

4. cikk. A Liga javaslatba hozza tagjainak a politikai és államgazdasági problémák tudományos kutatásának módszerét.

5. cikk. A Liga tanulmányi és propagandát csináló társaság. Maga tartózkodik részt venni a választási és pártpolitikai küzdelmekben és tagjainak meghagyja teljes cselekvésszabadságát.

7. cikk. A Liga, a solidaritas szellemében, ápolja a testületi és egyéni összeköttetést mindazokkal a társulatokkal, melyek az övével azonos célúak.

13. cikk. A Liga jelleme teljesen laikus. Tagjai nem tartoznak semminemű felekezeti társulathoz.

A tagsági fölvétel föltételei, hogy valaki legyen jelenleg beírva vagy volt legyen beíratkozva egy állami facultásba; hogy ajánlja két tag, kiknek ajánlatára a választmány elfogadja; s végre, hogy fizessen 10 frank tagsági díjat.

Két dolog tűnik fel az alapszabályok és a szövetség létrejöttének indokolásában. Az első egy philosophiai szinezetű hitvallás, mely így szól: „Mí kizáróan a tudományos szellemnek és módszernek akarunk hódolni. Körénk fognak sorakozni, a kik el vannak szánva bátran védelmezni velünk a laikus állam hatalmi érdekeit, s eszmékben és erkölcsökben érvényre juttatni az ész és a tudomány jogait.“ Másik feltűnő pont annak a hangsúlyozása, hogy leendő tanulmányaikban előszere-ttel foglalkoznak a társadalmi kérdésekkel és a közgazdasági reformokkal. Odáig mennek, hogy vitatárgyává teszik (a miről nem is tudjuk, hogy mit akar mondani) „a család és a tulajdon constitutív törvényeit.“

A szövetség alapszabályai — a mi a philosophiát és a politikát illeti — egy kissé türelmetlenek és túlzók, mert szép dolog a társadalmi kérdéseket tudományos módszerrel megoldani, csak egy kis illuzió van benne, ha azt hiszik, hogy a positiv tudomány egymagában meg bírja ezeket a problémákat oldani, s hogy a világot ki lehet békíteni a felebaráti szeretet nélkül. Másfelől azonban előnyös dolog a socialis-tikus mysteriumokba a Descartes-féle kritikai szellem fényét vinni anynyival inkább, mert ennek az apostolai a socialismust valóságos nebánst virággá tették, s a fanatismust mélyen beleoltották.

Az alapszabályok utolsó (13.) cikkéhez is szó fér, mert az a tétel, hogy „a liga teljesen laikus jellemű, s tagjai semmiféle feleke-

zeti társulathoz nem sorozhatók⁴ — olyan excommunicatio-félét foglal magában. Vajjon az istenben való hit nem lesz-e motívum valakinek a kiküszöbölésére? — Aztán a socialis kérdések tanulmányozása közben igen könnyen ráléphetnek a fiatal adeptusok a lármás politika útjára. Egyik-másik politikai párt eszközül használhatja a ligát céljaira, mert hiszen az alapszabályok is hirdetik, hogy fentartják a solidaritást az oly társulatokkal, melyek hasonló célt tűztek ki. Úgy tetszik, hogy ez az áradék idejekorán hanyatlás lépesőjére fogja juttatni az új ligát.

(fl.)

Repertorium.

a) Könyvek.

Arany János: A magyar nemzeti verselésről. Budapest, 1893. k. 8° 64 l (Ráth Mór iskolai kiadványai, I.)

Asbóth János: Kell-e nekünk vallás-háború? Budapest, 1893. 8° 67 l.

Bodnár Zsigmond: A magyar irodalom története. II. köt. Budapest, 1893. 8° 516 l.

Bacher Vilmos dr.: Századunk első feléből. Budapest, 1893. 8° 47 l.

Congrua ügye, a lelkészi és püspöki kar. Eger, 1893. n. 8° 111 l.

Csorba Ferenc: A kath. országos autonomiáról. Budapest, 1893. 8° 32 l.

Czímjegyzéke, a győri püspöki papnevelő intézeti könyvtárának. Összeállította Zalka László. Győr, 1893. 8° VIII, 950 l.

Havass Rezső: Bibliotheca Geographica Hungarica. Magyar Földrajzi Könyvtár. Budapest, 1893. 8° XXVII, 532 l.

Historikus: A magyar klérus törekvései a multban és e jelenben. Budapest, 1893. 8° 80 l.

Homeros Odysseája. Eredeti versmértékben ford. Kempf József. Budapest, 1893. 8° XXXII, 270 l.

Ipolyi Arnold beszédei. Új kiadás. Budapest, 1893. 8° 96 l. (Családi Könyvtár.)

Kiss Károly: Töredékek Nagy-Igmánd és vidéke multjából. Budapest, 1893. k. 8° 116 l.

Kostenszky Géza dr.: Nemzeti politika a felvidéken. Budapest, 1893. 8° 95 l.

Kudora Károly: Könyvtártan. 3 ábrával és 1 címképpel. Budapest, 1893. 8° XIX, 208 l.

Magyar Nyelvtörténeti Szótár. Szerk.: Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond. III. köt. Sz. Zs. Szómutató. Budapest, 4° 1316 és 290 ll.

Mantegazza Pál: A házasság művészete. Székesfehérvár, 1893. k. 8° 256 l.

Márki Sándor: Péró lázadása. Székfoglaló értekezés. Budapest, 1893. 8° 96 l. (A M. T.-Akadémia Történettud. Értekezései. XV. k. 11. sz.)

Mi hát a polgári házasság? Felvilágosító szavak a magyar néphez. Budapest, 1893. 8° 32 l.

Mika Sándor: Weiss Mihály 1569—1612. Első füzet. Budapest, 1893. n. 8° 1—128 l. (Magyar történeti életrajzok.)